

UN REPREZENTAT AL MEDICINEI HIPOCRATICE DIN BOTOȘANII SECOLULUI AL XIX-LEA: DOCTORUL ANTONIO CARUSO

Ioan IAȚCU¹

Cuvinte cheie: Botoșani, Insula Corfu, Padova, medicină, epidemii

Keywords: Botoșani, Corfu Island, Padova, medicine, epidemics

Situat la periferia orașului Botoșani, în extremitatea sa vestică, cimitirul Pacea deține în patrimoniul său câteva monumente cu o vechime mare, printre care se află un obelisc de granit negru, admirabil șlefuit, ce se înalță deasupra unui cavou. Monumentul funerar aparține familiei doctorului Anton Caruso², medic întâlnit în documente și sub numele de Antonius/ Antonio/ Antonie/ Antonachi Caruz (Fig. 1).

Conform actului de naștere, ajuns până la noi în formă de copie extrasă la 1807 din registrul „*prea sfântei Theotocu dela serviciul de înregistrare zilnic a copiilor botezați al credincioșilor și ortodocșilor creștini*”, Antonio s-a născut în Insula Corfu. Documentul sună în felul următor: „*În anul 1778 luna 17 Iunie am botezat un copil de sex masculin Domnului nobil Anastasi Carusi născut cu Nobila Doamna Reghina fiica Nobilului Domn Anastasi Cochinos, după lege la presenta ceremonie a fost ca Naș Nobilul Domn Antonios Skendos, botezatul s-a numit Antonios*”³.

¹ Complexul Muzeal Național „Moldova” – Muzeul de Istorie a Moldovei, IAȘI.

² P. Pruteanu, *Medici în Moldova înainte de Regulamentul Organic*, în *Din istoria medicinei românești și universale*, sub îngrijirea V. L. Bologa, Editura Academiei, București, 1962, p. 247, nota 5; Șt. Ciubotaru, I. Bejenaru, *Botoșanii de altădată, până la 1944. Album documentar*, Editura Axa, Botoșani, 1999, p. 187.

³ Gh. Ghibănescu, *Varia*, în *Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal Iași*, 5, 1925 (1926),

Activitatea acestui medic ne este destul de bine cunoscută datorită faptului că, în primul deceniu al veacului al XIX-lea, el a servit în armata țaristă, îndeosebi în contextul războiului ruso-turc (1808-1812). De la 26 octombrie 1808, deținem un document în limba rusă prin care cneazul Vyazemsky⁴, maior (comandant?) al Regimentului 13 și șef de brigadă, dă atestat chirurgului Antonio Caruso pentru că, pe durata staționării armatelor în lagărul militar de lângă Focșani, a tratat pe ofițerii și subofițerii ruși cu multă sârguință și omenie⁵ (Fig. 9).

La 10 ianuarie 1809, din ordinul împăratului Alexandru I Pavlovici, medicului i se eliberează un pașaport pentru șederea sa în Rusia sau înapoierea în țară. La acea dată, el servea în armata ce era cantonată în Dobrogea, la Hârșova, având statutul de medic chirurg operator („Медикохирурга н оператора Антонио Карузо”)⁶ (Fig. 10). Din respectivul document aflăm că Antonio a devenit medic chirurg în armata imperială rusă după contractul încheiat, în anul 1807, în Insula Corfu („на островъ Корфу”) cu contele Georgios Mocenigos (граф Мочениго), comisar plenipotențiar al țarului pe lângă Republica Septinsulară. Acest moment are loc în timpul stăpânirii insulelor ionice de către garnizoanele rusești, în contextul războaielor napoleoniene, cu începere de la 1799. Până la acea dată, insulele fuseseră sub ocupație franceză, fiind cucerite de la venețieni în 1797.

Din sursele arhivistice păstrate la Iași avem cunoștință despre diploma (în copie) eliberată doctorului de către Universitatea din Padova, la 15 februarie 1808, în care i se recunosc studiile, menționând că: „*Il Nobile Sig. Antonio Caruso di Corfù per aveva ben meritato nello studio e nella condotta e decoratto della Laurea e proclamato Dottore in Medicina*”⁷ (Fig. 14). Acest document este de fapt o adevărire a studiilor pe care le-a făcut anterior anului 1807, când intră ca medic chirurg în armata țaristă.

p. 280; G. Barbu, *Relațiile medicale româno-ruse în perioada 1800-1859*, în *Din istoria relațiilor medicale româno-ruse și româno-sovietice*, București, 1963, p. 43, nota 43, unde se indică greșit ca dată a nașterii, 17 iunie 1777.

⁴ Al. Mikaberidze, *The Russian Officer Corps of the Revolutionary and Napoleonic Wars, 1792-1815*, New York, 2015, p. 441.

⁵ SJAN Iași, Pachet 428, nr. 102.

⁶ *Ibidem*, nr. 103.

⁷ Idem, Secretariatul de Stat al Moldovei, Dosar nr. 82, f. 38.

Urmând tradiția nobilimii ioniene din perioada venețiană, Antonio a urmat medicina la Università di Padova – instituție aflată în Palazzo del Bo⁸ (Fig. 3) –, așa cum au făcut și alți compatrioți de-ai săi, printre care se remarcă Georgios Mocenigos, din Zakynthos ori Ioannis Kapodistrias, din Corfu⁹, două figuri marcante ale diplomației rusești din prima jumătate a veacului al XIX-lea. Cel din urmă, originar dintr-o familie ce obținuse titlul nobiliar în 1689 de la Ducele de Savoia, Emmanuel al II-lea, a urmat studiile medicale în centrul universitar padovan (1794-1797), fiind apoi numit responsabil al spitalului militar din Corfu, în perioada 1799-1801¹⁰.

În 1802, la inițiativa lui Kapodistrias, care se bucura de o mare influență în rândurile nobilimii din insule, doctorii ionieni, atât de confesiune catolică cât și ortodoxă, au format un colegiu medical intitulat „*Il Collegio Medico di Corfu*”. Acesta a fost un organism consultativ și executiv al administrației în probleme de sănătate publică a Republicii Septinsulare¹¹ (Fig. 6). Precursoare a Greciei independente, Republica Settinsulare era compusă din Insulele Ioniene (Corfu, Paxoi, Lefkada, Cephalonia, Ithaka, Zakynthos și Kythira), aflate sub suzeranitate otomană și control rusesc (1799-1807).

Organizația profesională avea următoarele atribuții: oferea medicilor posibilitatea de a practica medicina, permitea realizarea examenelor medico-legale (în urma cărora se eliberau avize criminalistice), proteja sănătatea copiilor și a femeilor însărcinate, reglementa problemele de funcționare a farmaciilor, realiza statistici privind natalitatea și mortalitatea, controla starea închisorilor, cimitirelor, drumurilor, abatoarelor, rezervoarelor de apă potabilă etc. Personalul

⁸ R. Van Hee, *The relations between Vesalius and the Borgarucci family*, în *Acta Chirurgica Belgica*, 117, 2017, 5, fig. 2.

⁹ G. D. Pagratis, *Greeks and Italians in the Italian Peninsula during the Napoleonic Period, From the Standpoint of the Septinsular Republic*, în *Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați. Seria Istorie*, 3, 2011, p. 47.

¹⁰ *Ibidem*, p. 48.

¹¹ K. Tziamis, N. Papavramidu, E. Poulakou-Rembelakou, T. Dimitriou, *Η συμβολή των Ελλήνων ιατρών στη διαμόρφωση της Δημόσιας Υγείας και της συλλογικής υγειονομικής αϋτόπνισης στα Ιόνια Νησιά (17ος-19ος αιώνας)*, în *Πρακτικά Συνεδρίου. Ρηγασ Φερραιος, Ιωαννης Καποδιστριας, Φρανσισκο ντε Μιραντα – η Ελληνική Σκέψη στην Αυτοδέσμιση των Κοινωνιών, στο Διαφωτισμό και στη Γνώση/Acta of Conference Rigas Ferraios, Ioannis Capodistrias, Francisco de Miranda – the Greek Thought on the Self-Institution of Societies, the Enlightenment and Knowledge*, vol. B, Σειρά: η Ελληνική Σκέψη/Series: the Greek Thought, *Ακαδημία Θεσμων και Πολιτισμων/Academy of Institutions and Cultures*, Salonic, 2013, p. 352.

era împărțit în două categorii: medici generaliști și chirurghi. Cei din urmă erau practicieni cu cunoștințe aplicate, cum ar fi stoparea sângerărilor și vindecarea rănilor, fiind, totodată, cunosători și a altor „tehnicile medicale auxiliare”. De la 17 iunie 1802, avem cunoștința de existența unei scrisori redactată de un colectiv de 14 chirurghi din Corfu, printre semnatori aflându-se și un Spiridon Caruso¹².

În același an, s-a înființat și instituția doctorului săracilor, prin care se ofereau servicii medicale gratuite persoanelor nevoiașe din Corfu. Această tradiție data încă din 1656, când s-a creat o „Academie” („*degli Assicurati*”), activă până în 1716, fondată de treizeci de doctori, avocați și literați¹³. Pe parcursul timpului, medicii ionieni, care făceau parte din familiile aristocratice, au formulat și au pus în aplicare politici de sănătate publică pe baza ideilor liberale de organizare socială (Fig. 5).

Atunci când armata rusă a cucerit insula, după un asediu de patru luni, medicii organizați în acest colegiu și-au oferit competențele medicale în încercarea de îmbunătățire a condițiilor de sănătate a populației grav afectată de malarie, tifos, dizenterie, variolă, ciumă, boli contagioase care se manifestau în contextul deselor prezențe militare¹⁴.

De ce se cuvine o trecere în revistă a câtorva dintre regulile statuate de acest „Collegiu”? Pentru că, pe durata activității doctorului Caruso în armata țaristă, dar și atunci când se va stabili în Moldova, la Botoșani, ele se vor regăsi printre metodele medicale aplicate conform principiilor etice implementate în Corfu.

Chiar dacă nu avem informații directe despre legăturile existente între Antonio Caruso și Kapodistrias, putem avansa ideea că cei doi au fost în relații de colaborare, întrucât erau apropiați ca vârstă, primul fiind cu doi ani mai tânăr decât celălalt. În contextul evenimentelor tumultuoase din Insulele Ioniene, este posibil ca ei să fi activat în același corp medical, în fruntea căruia se afla însuși Kapodistrias. După Tratatul de la Tilsit (1807) întregul arhipelag ionian a trecut la Imperiul Francez, astfel că ambii au urmat armata rusă în retragerea din insule. Cert este că Ioannis Kapodistrias, cu inteligența sa subtilă, a făcut o strălucită carieră în

¹² M. Mandula-Kusuni, *Ιατρικό Κολλέγιο ή Collegio Medico*, în *Ιατρικά Χρονικά Βορειοδυτικής Ελλάδος*, 7, 2011, 1, p. 55, vezi lista bibliografică.

¹³ S. Gekas, *Xenocracy. State, Class and Colonialism in the Ionian Islands, 1815-1864*, New York, Berghahn, 2017, p. 30; Cu puțin înainte de 1705, în insulă se construie un lazaret, vezi J. Bonastra Tolós, *Ciencia, sociedad y planificación territorial en la Institución del Lazareto*, Tesis doctoral, Universitat de Barcelona, 2006, p. 416, fig. I. 115.

¹⁴ S. Gekas, *op. cit.*, p. 30, 32.

diplomație¹⁵, devenind consilier intim al țarului pe durata desfășurării lucrărilor Congresului de la Viena (1814-1815), ambasador al Rusiei în Elveția și guvernator al Greciei (1827-1831)¹⁶ (Fig. 4). În schimb, Antonio Caruso s-a dedicat până la sfârșitul vieții sale profesiei de medic, remarcându-se ca un bun practician.

La 22 ianuarie 1810, se eliberează medicului chirurg Antonio Caruso, din Divizia XX, o adeverință pentru îndeplinirea funcției sale cu deosebită sârguință, căpătând recunoștința tuturor cadrelor militare rusești¹⁷ (Fig. 11).

Un maior rus din Regimentul de Dragoni (din Tiraspol), încartiruit la Botoșani, adeverește, la 16 noiembrie 1810, că doctorul Caruso și-a dat demisia din postul de medic al unității din cauza bolii contractate în timpul îngrijirii cadrelor inferioare cu propriile sale medicamente și fără a cere vreo recompensă¹⁸ (Fig. 12).

Conform lui Artur Gorovei, în a sa monografie dedicată Botoșanilor, la 1820 contele Antonio Caruso era doctor în acest oraș, fără a ne preciza momentul stabilirii sale aici. Însă, după cum se poate vedea din documente, statornicirea lui la Botoșani s-a petrecut cu 10 ani mai devreme.

Odată stabilit în oraș, imediat după ieșirea din iarnă, la 12 iunie 1811 doctorul își cumpără o proprietate, nu oriunde, ci în Mahalaua Vrăbienilor, zisă și a Grecilor¹⁹. De la acea dată cunoaștem conținutul zapisului, prin care Nicola sin Ilie Alhaz vindea, prin rază-pazar – preț stabilit la înțelegere între vânzător și cumpărător –, o casă cu suma de 11.000 lei, „doftorului al obștii, Antonachi Caruz”. Anterior, Ilie cumpăraseră casa de la Sofia, fiica lui Dumitru Cucuzel praporcic (sublocotenent în armata rusă). Din document aflăm câteva detalii despre amplasamentul imobilului. Fața locului era „spre drumul cel mare ce vine din târg și merge spre Trei Sfetitele, din șarampoi lui Hagi Costachi și pără în picătura streșinii grajdului a Cârste Alexiu, zis Cristea Siva”. Casa se mărginea și cu proprietatea logofătului Ioan Ursian Papazoglu. De asemenea, mai aflăm că la sfârșitul documentului vânzătorul iscălea grecește, la fel și martorii prezenți la

¹⁵ Ioannis Kapodistrias este una dintre cele patruzeci de figuri care împodobesc Sala dei Quaranta di Palazzo del Bo (Università di Padova), deoarece a fost un student care, mai apoi, a ajuns o personalitate a politicii europene.

¹⁶ M. Dim. Sturdza, *Dictionnaire historique et généalogique des Grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople*, 2e édition revue et augmentée, Paris, 1999, p. 253.

¹⁷ SJAN Iași, Pachet 428, nr. 105.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 104.

¹⁹ A. Gorovei, *Monografia orașului Botoșani*, Fălțiceni, 1926, p. 55.

respectiva tranzacție: Nicolae Ilie Alhaz, Nicolae Medis Hagi, Hristos Alexiu, Ioannis Panaghiotou, Anastasis Ioan, Panaghiotis Ioan și Hariton Gheorghiu²⁰.

Doctorul se așează nu oriunde, ci pe „ulița grecilor”, care astăzi ar coincide cu strada „Mihail Kogălniceanu”. „Mahalaua Vrăbienilor sau a Grecimii”²¹ era „cvartalul cel mai populat al boierimii” din Botoșani²².

Conform unui document din 7 august 1813, Antonio Caruso este solicitat de Vornicia orașului să determine cauzele medicale în situația unei presupuse crime, victima fiind un tânăr de 20 de ani, „*cingano di prophesione Fabre*” (probabil boiangiu, vopsitor), pe nume Constantin Meclă. Documentul medico-legal, redactat la 17 septembrie 1813 în limba italiană, poartă următoarea semnătură: „*doctor è operator, Antonius Caruso*”²³ (Fig. 15).

În timpul epidemiei de ciumă din 1829-1830, care a afectat Rusia centrală și sudică, dar și principatul Moldovei, pe acest medic îl găsim implicat în lupta privind combaterea pestei. La 12 decembrie 1829, Pavel Kiseleff ordonă realizarea unei catagrafii a tuturor doctorilor din Moldova. Generalul Teodor Mircovici comunică către târguri un „*isvod pentru toți doftorii atât din Eși, cât și de la celelalte târguri din Prințipatului Moldovei*”. Aici îl regăsim pe Antonio trecut ca Th. Caruzi, care este activ în oraș alături de medicii Dumitru Samurçaș,

²⁰ N. Iorga, *Documente botoșănene*, în *BCIR*, VIII, 1929, p. 11-12: „*Mărime locului aste această: fața locului de spre drumul cel mare ce vine din târgu și merge spre Treisfetiile din șarampoi lui Hagi Costandin alături cu drumul, și pără în picătură strășinii grajdului a Crăste Alecsiu, zet căpt. Sava, sunt doaazeci opt stânjăni, unde este pus și o piatră hotară, și de aice merge măsură spre Amiiazăzi, alături cu picătură streșini grajdului Crăste Alecsiu, și tot alături cu locul lui, și pără în locul dumisali. Logfi. Ioan Ursuian Papazoglu sunt șaptezeci și noaa de stânjăni, unde este pus iarăși o piatră hotară, și de acole merge măsură spre Răsărit, alături cu locul Logfi. Ioan Ursuian, și pără în șarampoi lui Hagi Costandin sănt cincizeci și trei de stânjăni, și de acole merge măsură spre Amiiază-noapte, alături cu șarampoi lui Hagi Costandin, și pără în drumul cel mare, de unde s-au început întâi cu măsură sănt cincizeci de stânjăni*”; C. Iordăchescu, *Catagrafia Museului „N. Iorga” de la vechea școală gospod, azi Marchian, din orașul Botoșani*, în *BCIR*, XV, 1936, p. 99.

²¹ E. Greceanu, *Ansamblul urban medieval Botoșani. Botoșanii care s-au dus*, ediția a II-a revăzută și adăugită, apărută sub îngrijirea lui O. L. Șovan, Editura „Demiurg”, Iași, 2009, p. 41.

²² A. Gorovei, *op. cit.*, p. 93.

²³ V. Gomoiu, *Un nuovo contributo alla conscenza dei rapporti medicali fra Italia e Romania*, în *Mișcarea medicală română*, XII, 1939, 3-4, p. 227, fig. 1-2.

Georg Metz și Șmid²⁴. În acel an, medicul Caruso (menționat sub forma Cocoruz), este detașat la spitalele din Dorohoi și Herța²⁵.

În anul următor, Moldova se confruntă cu o nouă epidemie, cea de holeră. Întrunit de urgență, la 17 decembrie 1830, Divanul de la Iași încearcă să aplice cele mai grabnice măsuri, cum ar fi crearea unui cordon de carantină de-a lungul Prutului, de la Galați la Mamornița, dar și carantinarea călătorilor timp de 14 zile. Printre măsurile suplimentare de siguranță au fost și înființarea de noi spitale, în Iași și în ținuturi. Cu asemenea prilej, la Botoșani și Hârlău a fost numit la conducerea spitalelor „doctorul Caruza”²⁶. Dar, cu toate măsurile luate de către autoritățile moldovenești și rusești, epidemia va face numeroase victime. La Iași au fost înregistrate 2783 de decese, printre care Eustațiu Rolla (protomedicul Iașului), iar la Botoșani numărul morților s-a ridicat la 710²⁷.

În Catagrafia din 1833, personajul nostru apare menționat ca Dr. Caruzi (Carouzi) Teodor²⁸, aspect întâlnit și în izvodul generalului Mircovici pomenit anterior. La prima vedere, am fi tentați să trecem peste respectivul aspect cu mare ușurință, ca fiind, probabil, o variantă onomastică sau o greșeală de transcriere. Dar înainte de a lansa o ipoteză în această direcție, ar trebui să vedem care sunt rădăcinile familiei sale.

Familia Caruso (Καρούσος) este originară din Messina, Sicilia. Își are originile în Pier Fortugno, cavalier aflat în serviciul împăratului Frederic al II-lea, care se distinge la asediul cetății Nocera (1206), obținând titlul nobiliar de *Cavalier Caruso*. Familia a apărut în Insula Cefalonia, pe la 1495, luptând sub steagul Republicii Venețiene. Titlul de conte a fost acordat familiei Caruso de

²⁴ C. Băcăoanu, *Scurt istoric despre medicii și activitatea medico-socială a orașului Botoșani*, Botoșani, 1932, p. 2.

²⁵ P. Gh. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. 2, 1775-1834, București, 1938, p. 202-203; G. Barbu, *op. cit.*, p. 83.

²⁶ P. Gh. Samarian, *op. cit.*, p. 202-203; G. Barbu, *op. cit.*, p. 93; E. Bălan, *Flagelul ciumei în istoria Moldovei (secolele XV-XIX)*, în *Carpica*, XLVIII, 2019, p. 81.

²⁷ S. Grigoruță, *Boli, epidemii și asistență medicală în Moldova (1700-1831)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2017, p. 208-209; Idem, *Doctorul Eustatthius Athanasius Rolla și activitatea sa în Moldova începutului de secol XIX*, în *AIIAX*, XLIX, 2012, p. 87.

²⁸ A. Gorovci, *op. cit.*, p. 289.

Dogele Venetiei, în 1704, pentru serviciile militare în campaniile din Creta²⁹ (Fig. 7-8).

Din actul de botez putem observa că Anastasie Caruso, tatăl medicului, era căsătorit cu Regina, fiica lui Anastasie Cochini. Dacă familia Caruso nu apare în listele nobiliare din Insula Corfu, în schimb familia Cochini se regăsește în „*Libro dei Cittadini Corciresi*”. În vremea aristocrației venete ea făcea parte din „*Consiglio della Città di Corfù*”, alcătuit din 112 familii ce se bucurau de privilegiul de a fi case nobiliare („*le Casate, che godono il privilegio di Nobili*”)³⁰.

Întrucât în „*Livre d'Or de la noblesse ionienne*” pe Antonio nu-l găsim menționat în niciuna din cele opt ramuri ale acestei mari familii (Santrivilio, Teodorato, Marcantonato, Zannetato, Francescato, Nicoletato, Gerolimato și Comitală), totuși putem avansa ideea că el aparține așezării „Teodorato”, din care se știu doar doi membri din veacul al XVII-lea. Respectivul detaliu, semnalat de monografia Botoșaniului, ne poate conduce în această direcție, mai ales că un Teodoro Caruso, stabilit la Zante prin 1674, era medic-chirurg³¹. Este de remarcat că un Antonio Caruso, dar din ramura Santrivilio, născut la 1680, urmasa studiile de medicină la Universitatea din Padova³². Nu este exclus ca Antonio, personajul nostru, să facă parte dintr-o „dinastie” de medici, dacă îl luăm în considerare și pe acel chirurg din Corfu, de la 1802, pe nume Spiridon Caruso.

Numele celui din urmă poate fi pus în asociere cu sfântul vindecător, Spiridon al Trinitundeii, ale cărui moaște se află în Insula Corfu. Sanctuarul închinat sfântului taumaturg, loc de pelerinaj pentru creștinătatea orientală și nu numai, a permis dezvoltarea mănăstirilor-spital ce erau deservite de un corp medical specializat la prestigioasa universitate de medicină din Padova. Probabil că numărul mare de oameni ajunși în Corfu pentru vindecarea suferințelor, alături de prezența multor lucrători agricoli sezonieri din Morea³³, dar și existența unor garnizoane militare stabile, datorită locului strategic pe care îl ocupa insula, a dus la încetățenirea obiceiului ca fiii nobililor ionieni să urmeze studii cu caracter medical.

²⁹ E. Rizo Rangabè, *Livre d'Or de la noblesse ionienne*, vol. II, *Céphalonie*, Maison d'Éditions Eleftheroudaki, Athena, 1926, p. 11.

³⁰ A. Marmora, *Historia di Corfu*, Veneția, 1672, p. 312-313; E. Rizo Rangabè, *Livre d'Or de la noblesse ionienne. Corfou*, Maison d'Éditions Eleftheroudaki, Athena, 1925, p. 20-23.

³¹ E. Rizo Rangabè, *op. cit.*, 1926, p. 81-97; pentru „*Branche Teodorato*”, vezi p. 85.

³² *Ibidem*, p. 83.

³³ J. Bonastra Tolós, *op. cit.*, p. 416.

În 1820, la Botoșani, îl găsim „pe doftorul Caruso scutind un număr de birnici”, în număr de 24, ai „D-sale Doftorului Caruz”, așa cum aflăm dintr-o „Catagrafie pentru birnici și alții fără de bir cari se scutesc supt numele unor și altora aice în târg în 1820”³⁴.

Despre acest medic levantin, Catagrafia de la 1832 înregistrează următoarele date: „Dumnealui Domnu Anton Caruz și Ion; D-nei Smaranda, soț”. Consemnând această informație, istoricul Artur Gorovei adăuga și următoarele observații: „fără a se specifica dacă Smaranda era soția lui Anton sau a lui Ion, și nici nu se știe ai căruia dintre ei sunt copiii: Gheorghe, Ion, Zoița, Reghina și Maruța”³⁵.

Inscripția de pe monumentul funerar de la Pacea ne lămurește că Smaranda era soția doctorului Antonio Caruso³⁶. Ea era născută Lucchy, cel mai probabil Luchi, nume care însă a fost grafiat cu doi de „c”. Alături de ea mai este înhumată și Elena C. Șendrea (născută Lucchi), cel mai probabil sora contesei.

Să fi fost Smaranda o membră a familiei medicului italian de la Spitalul Sf. Spiridon din Iași, Iancu Luchi, chirurg la 1778³⁷? Trebuie să ținem seama că, la 1786, în Moldova avem atestat și un Iordachi Luchi stolnic³⁸. Un Gheorghii Luchi a fost „unterofițăr în Meliție: șătr(ar)” (29 decembrie 1840), fiind implicat în „stârpirea epizootiei”, pe când era sluger (7 iulie 1845)³⁹. De asemenea, mai știm

³⁴ A. Gorovei, *op. cit.*, p. 79-80; *Catagrafia fiscală a Moldovei din anul 1820*, editor C. Istrati, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011, p. 392; *Catagrafiile Visteriei Moldovei (1820-1845)*, VII, *Ținutul Botoșani*, 1 (1820), volum editat de M. Ciubotaru, S. Grigoruță, S. Văcaru, Casa Editorială Demiurg Plus, Iași, 2014, p. 197-198, 239.

³⁵ A. Gorovei, *op. cit.*, p. 101.

³⁶ La Arhivele Naționale – Serviciul Județean Botoșani, în „Fondul Personal Eugen G. Niculau”, se păstrează „Șchița genealogică a familiei Caruso”. Consultată cu puțin timp înainte de trimiterea spre publicare a studiului, aceasta nu oferă multe lămuriri, deoarece întocmirea ei s-a bazat pe monografia istoricului Artur Gorovei.

³⁷ V. Rășcanu, Gh. Gh. Năstase, Șt. Bărsan, Gh. Băileanu, *Istoricul Spitalului Orașenesc Clinic de Adulți din Iași în cadrul evolutiv al fostelor așezăminte Sf. Spiridon*, Editura Medicală, București, 1956, p. 87; S. Grigoruță, *op. cit.*, 2017, p. 110-111, 189, nota 266.

³⁸ I. Caproșu, *Sama Mării Sale Alexandru Ioan Maurocordat 1786*, în *IN*, VIII-IX, 2002-2003, p. 162; Paharnicul Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei*, Iași, 1892, p. 101: „Grec, iarăși năpaste remas țarei, din domnia lui Moruz; un Costachi, ficior acelui Luchi, la domnul Mihai Sturdza, s-au făcut stolnic, ear acum la 1852, făcându-se comandiriu de pojarnici, la Roman, l-au făcut parucic”.

³⁹ *Marea arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*, editor M. R. Ungureanu, Editura

că, pe la 1877-1878, o rudă de-a Smarandei Carusi, Nastasia Luchi, administra moșia Cotnari⁴⁰.

La Botoșani, în 1836, pe „doftorul Antonie Caruz” îl găsim în lista de electori pentru alegerea de efori, făcând parte din categoria boierilor⁴¹. Pe atunci avea 58 de ani, și nu 61 de ani cum specifică monografia, fiind deținătorul unei case în această urbe.

Pe doctor îl vedem implicat și în răfuielele privind anumite moșii. Din 4 iulie 1829 avem cunoștință despre „Cartea isprăvniciei de Botășani pentru împresurarea ce face doftorul Caruz moșiei Ecobeni”⁴² (Iacobeni, sat aflat pe malul drept al Jijiei). Din 1839, datează un act de judecată întreprins de „Doctorul Antonii Contia Caruz asupra pităresei Zamfira Stroja (Stroșa) pentru stânjeni din moșia Tălhărești, ținutul Botoșani”⁴³, sat care s-a mai numit și Talpa, astăzi înglobat în localitatea Blândești.

Probabil că dorința de a uni într-un singur trup moșia îl aduce în conflict și cu alte persoane, cum ar fi Lupu Buzne, pentru care se judecă, la 11 mai 1836, pentru împresurarea a 39 de stânjeni⁴⁴. Situația se menține și câțiva ani mai târziu, după cum sună un act de judecată de la 1841: „Lupu Buzne cu ai săi răzeși de pe moșia Tălhărești, ținutul Botoșani, asupra doctorului Antoni Conti Caruzi pentru pământ din acea moșie”⁴⁵.

În lungi procese, a căror miză era proprietatea funciară, o vedem implicată și pe soția sa, Smaranda. Contesa ajunge să stăpânească Strahotinul, moșie învecinată cu Iacobeni. Proprietatea a fost cumpărată la „sultan mezat”, în 1829, de la Costache Ciurea, fiul căminarului Tudorachi Ciurea de la Fălticeni, pentru care s-a plătit 75.000 lei⁴⁶.

Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, p. 129.

⁴⁰ SJAN Iași, Pachet 428, nr. 362, 365-367.

⁴¹ A. Gorovei, *op. cit.*, p. 224.

⁴² I.-A. Guriță, S. Grigoruță, *O catagrafie inedită a Mănăstirii Coșula (1850)*, în *AIIAX*, LV, 2018, p. 457.

⁴³ SJAN Iași, Fond nr. 10, Tr. 812, *op. II*, 923, Dos. 372.

⁴⁴ A. Butnaru, *Neamul Buzneștilor (I)*, în *Prutul*, s. n., VII (XVI), nr. 1 (59), 2017, p. 66, nota 123.

⁴⁵ SJAN Iași, Fond nr. 10, Dosar 357, Tr. 812, *op. II*, 923.

⁴⁶ Idem, Pachet 429, nr. 159; Pachet 428, nr. 142, 153, 162, 175, 342; A. Gorovei, *Folticeni. Cercetări istorice asupra orașului*, Institutul de Arte Grafice „M. Saidman”, Fălticeni, 1938, p. 106; S. Mărieș, *Proprietatea imobiliară a supușilor străini din Moldova în perioada prerregulamentară*, în *Studii. Revista de Istorie*, 28, 1975, 11, p. 1683.

Privitor la respectiva moșie, Gheorghe Ghibănescu primea un document slavon, precum și traducerea acestuia, „amândouă aflate între hârtii vechi, la d-na Natalia Paciurea (din Cotnari, jud. Iași), rudă a doctorului Caruzi, din Botoșani, dela care luase M. Cogălniceanu traducerea, pe care a publicat-o”⁴⁷. Păstrat de Natalia (Nathaly) Paciurea, sora lui Iorgu Hartulari (soțul celebrei soprane Hariclea Hartulari-Darclée)⁴⁸, documentul provenea de la Iuga voievod și făcea referire la satul Strahotin.

La 26 ianuarie 1829, Antonio Caruso se adresează consulului general rus în Principate, Minciaki, cerându-i ca mănăstirea Aron Vodă să-i plătească datoria de „6500 lei cu dobânda lor de zece ani”, pe care aceasta o avea către el: „rog pe Excelența voastră ca să poruncască la loc cuviincios ca să mi să plătiască acești bani fiindcă îmi sunt trebuitori” („prego l'excelento vostra di ordinare dove si conviene per formi pagare questi dinati perché presentemenete ho grande necessita”)⁴⁹.

La 15 octombrie 1832, E. L. Blutte, consulul britanic la București, se adresa generalului Teodor Mircovici, vice-președintele Divanului Moldovei, cu privire la cererea protejatului britanic „Antoine Carouso”, care reclamase interzicerea exercitării profesiei de medic de către Comisia sanitară. El era obligat de către acest organism să practice doar chirurgia, contrar faptului că diploma îl arata ca fiind doctor în medicină⁵⁰ (Fig. 13). Actul care certifică pregătirea sa profesională a fost anexat la petiție în copie conformă cu originalul, operațiune realizată de către Cesare (Cezar) Scotto, „Staroste Britannico a Botuscian” (Fig. 14). Ca urmare a acestei intervenții la Divanul Moldovei, i se aprobă libera practică ca medic, semnând cu titlul de conte A. Caruso⁵¹.

Într-un „Izvod de doftorii și spițerii și moașele aflătoare în târgul Botoșani și în departament”, din 1834, este trecut că „d. doftorul Antonie Caruso se afla în principat de 22 ani, practicând meșteșugul doftoresc”⁵². Îl găsim iscălit, în perioada

⁴⁷ M. Costăchescu, *Observări cu privire la uricile lui Iuga Vodă*, în *Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal din Iași*, 5, 1925, p. 338-339.

⁴⁸ Șt. Petrescu, *Primadona Hariclea Darclée între scenă și culise*, în *RI*, XXVIII, 2017, 5-6, p. 573.

⁴⁹ SJAN Iași, Pachet 429, nr. 158; Gh. Ghibănescu, *Varia*, în *Ioan Neculce. Buletinul Muzeului Municipal din Iași*, 7, 1928 (1929), p. 205.

⁵⁰ SJAN Iași, Secretariatul de Stat al Moldovei, Dosar nr. 82, fila 37.

⁵¹ P. Pruteanu, *op. cit.*, p. 247, nota 5.

⁵² *Ibidem*.

1834-1836, pe protocoalele de inspecție făcute spițerilor, după care nu mai avem știri despre el⁵³.

Din referatele Visteriei, semnate de vistiernicul Vasile Alecsandri (tatăl poetului cu același nume) și de fiul său, pe atunci șef al mesei pensiilor, aflăm că se acordaseră „pensii răsplătitoare” unor diferite persoane care au ocupat funcții în stat. Cu acel prilej, Antonio Caruso își arăta slujbele sale ca doctor în medicină și chirurgie⁵⁴.

La 21 ianuarie 1840, „Albina Românească” anunța, „*De la Botoșani, știrea morții dr. Anton Caruzo care a profesat în Moldova 31 de ani*”, iar „*săracii care au fost ajutați binecuvântează memoria sa*”⁵⁵. Așadar, medicul a trecut la cele veșnice la vârsta de 62 de ani, iar nu la cea de 60 de ani, după cum transmite gazeta ieșeană.

Odată cu dispariția doctorului se înmulțesc informațiile despre acțiunile Smarandei în privința afacerilor familiale. În perioada 1841-1845, sunt întreprinse acțiuni de judecată de către „*Zmaranda Caruz cu slugerul Dimitri Suilgibașa pentru avere părintească*”⁵⁶.

În 1841, doi evrei se învoiesc cu contesa Smaranda Caruz să arendeze moșia Strahotin (ținutul Botoșani), cu 300 galbeni anual⁵⁷. În anul următor, la 24 octombrie 1842, Antonio Lepădatu se învoiește cu văduva contelui să ia în arendă Strahotinu⁵⁸. Ea continuă arendarea moșiei și în 1843⁵⁹. Către finele veacului al XIX-lea, în sat mai era cunoscut locuitorilor toponimul „*Via lui Caruz*”, după cum arată și sursele topografice (Fig. 16)⁶⁰.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ SJAN Iași, Secretariatul de Stat al Moldovei, Dosar nr. 1249.

⁵⁵ *Albina Românească*, XI, nr. 6, 21 ianuarie 1840, p. 21.

⁵⁶ SJAN Iași, Pachet 428, nr. 158, 168, 175, 342; Din *Marea arhondologie a boierilor Moldovei...*, p. 190, aflăm că acesta era „mort în 1841”. Întâlnim pe „Demetrache Soiligibaș”, adică mai marele cișmelelor orașului, la C. Bobulescu, *Tatarașii sau traiul negustorului Ioan Movileanu din veacul al XIX-lea, străbunicul de pe mamă al preotului C. Bobulescu, și alte chipuri*, cuvânt înainte de I. I. Solcanu, ediție îngrijită și note de Al. Ioniță, Casa Editorială Demiurg Plus, Iași, 2013, p. 33-34.

⁵⁷ SJAN Iași, Pachet 428, nr. 208.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 212.

⁵⁹ Idem, Pachet 431, nr. 199.

⁶⁰ Și în prezent oamenii locului cunosc acest toponim. Informație confirmată de domnul Constantin Adam, fost scenograf la Teatrul „Mihai Eminescu” din Botoșani, originar din satul învecinat, Dângeni.

Din aceeași monografie dedicată orașului Botoșani aflăm că, în anul 1842, la „*pensionul domnului Iacob Vitru*” învățau, alături de alți 12 elevi, Iorgu și Iancu „*a D-sale Contesei Smaranda Caruzi*”⁶¹, adică Gheorghe și Ion, numele celor doi copii ai contelui, așa cum sunt înșiruiți pe monumentul funerar de la Pacea. Acele ample acțiuni privind reglementarea proprietăților funciare se pot explica și prin creșterea cheltuielilor legate de educația fiilor, în sarcina femeii căzând greutatea familiei, mai ales că, la data morții doctorului, băieții erau la vârsta adolescenței.

Din 12/24 iulie 1847 avem angajamentul lui Iosif Caruso și epitropii casei lui Antonio Caruso, pentru modul de lichidare a unei datorii de 300 galbeni⁶². Plecând de la această informație, apreciem că nu este exclus ca Iosif Caruso să fi fost fratele medicului.

Dacă am stabilit că Gheorghe și Ion, menționați în Catagrafia de la 1832, sunt băieții lui Antonio și Smaranda, rămâne să stabilim ale cui sunt cele trei fete, Zoița, Reghina și Maruța. Este posibil ca una dintre ele, și anume Reghina, să fi fost botezată după numele bunicii, mama lui Antonio (și a lui Iosif?), nobila Regina Cochini. De asemenea, mai avem cunoștință și despre un document privind vânzarea a două dughene din Botoșani, ce au aparținut supusului austriac Iosif Caruz, pentru înzestrarea fiicei sale⁶³.

De aici se naște următoarea întrebare: este posibil ca pe lângă cei doi băieți, doctorul să mai fi avut încă două fete, ori poate că toate trei vor fi fost ale fratelui său? Probabil că cercetările viitoare vor putea aduce mai multe lămuri în această direcție.

Odată cu dispariția lui Antonio intră în scenă și alte personaje aparținând familiei Caruso, posibil rude ale doctorului venite la Botoșani încă din timpul vieții sale și stabilite aici; unele dintre ele nefăcând cinste numelui la a cărui faimă contribuise medicul nostru.

La 27 noiembrie 1844 este înregistrat un Iacovachi Caruz, „*pomoșnic la Adgie: șătr(ar)*”⁶⁴. De la istoricul Artur Gorovei aflăm că un Caruz a fost căsătorit cu Aristia (Aristița) Greceanu, de la Pârâul-Glodului (Suceava), de care mai apoi va divorța. Cei doi nu au avut copii, femeia murind în aprilie 1847⁶⁵.

⁶¹ A. Gorovei, *op. cit.*, 1926, p. 376; T. Ichim, *Listă de pensioanele și școlile particularnice aflate în Moldova*, în Ioan Neculce, *Buletinul Muzeului Municipal Iași*, 6, 1926-1927 (1927), p. 222.

⁶² SJAN Iași, Pachet 427, nr. 289.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Marea arhondologie a boierilor Moldovei...*, p. 47.

⁶⁵ A. Gorovei, *op. cit.*, 1926, p. 101.

Din 1839 știm despre acțiunea unui parvenit, Nedelcu Oprișan, care, „voind demult obținerea un rang boieresc”, însă prin acte de corupție, „pune pe un Caruz, rudă cu doctorul Caruz sau Caruso de mai târziu la Botoșani, să stăruie, pe lângă beizadeaua Șuțu”. Într-o scrisoare expedită lui Nedelcu, Gheorghe Caruz îi stabilea tarifele ce trebuiau plătite pentru diverse funcții, cum ar fi cele de serdar ori paharnic; pentru fiecare el solicita câte 100 de galbeni⁶⁶.

Din 1853 avem documentată „*la fameuse affaire criminelle de Caruz*”, cum îi spunea Mihail Kogălniceanu⁶⁷. Un proces de plastografie cu rezonanță în epocă în care au fost judecate faptele comise de o grupare de falsificatori, din care au făcut parte vornicul Iordache Epureanu, dulgherul Daniil, Gheorghe Caruz, căminarul Gherasim Hâncu și alții. Respectivii au plastografiat semnăturile celor mai avuți boieri din Moldova, printre păgubiți aflându-se și logofătul Costachi Conachi, mare proprietar de pământuri. Acestuia i s-a falsificat un sinet în valoare de 5000 de galbeni, iar actele contrafăcute au creat grave prejudicii moștenitorilor păgubiților⁶⁸.

Pe cei doi băieți, Hagi Iorgu Caruz și Iancu Caruz, îi regăsim printre electorii primari din Plasa Jijia, la alegerile pentru Divanul ad-hoc, din 1857. Ei erau deținătorii unei părți din moșia Strahotin⁶⁹.

Printre semnatarii telegramelor alegerilor din orașul Botoșani trimisă la Iași principelui Alexandru Ioan Cuza, cu ocazia alegerii sale ca domnitor în Moldova, se află și Ion Caruz, care deținea titlul de agă.

Dintr-o întâmplare petrecută în Botoșani, la 1853, care „*ni dă o idee despre modul cum își trecea vremea o parte din populația orașului, și despre nemulțămirea produse de unii tineri mai turbulenți*”, aflăm despre un incident petrecut la „*balul măscuit*” organizat de stolnicul Nicolae Sofian, în casele lui Costachi Bobeică. Conflictul a fost relatat într-un raport întocmit de ispravnicul ținutului Botoșani, Constantin Vârnăv. Raportul oficialităților era dublat și de o petiție

⁶⁶ N. Iorga, *Wilhelm de Kotzebue și momentul de prefacere modernă a societății moldovenești*, în *AARMSI*, III, 1934, XV, p. 270.

⁶⁷ *Défense du Ministère du 30 Avril 1860 prononcé par M. Kogalnicean devant L'Assemblée de Moldavie dans les Séances du 15 et du 17 Février 1861*, Imprimerie d'Alphonse Bermann, Iași, 1861, p. 44.

⁶⁸ N. Vilvoi, *Considerații privind falsul în documentele istorice din secolul al XIX-lea descoperite în depozitele S.J.A.N. Dolj*, în *Oltenia. Studii. Documente. Cercetări*, IV, 2013, 1, p. 70.

⁶⁹ A. Gorovei, *op. cit.*, 1926, p. 41.

semnată de 20 de boieri, printre care și Iancu Caruz, cu privire la comportamentul agresorilor⁷⁰.

La 16 mai 1866 aflăm că Gheorghe/George (Iorgu) Caruzo era bezmen. El plătea bir pentru rachiul ce-l vindea, ca deținător al unei dughene⁷¹. În 1866, la alegerile pentru Adunarea Legiuitoare acesta s-a numărat printre deputații aleși la colegiul I, după care îl reîntâlnim în contextul alegerilor din 1875, când este ales ca deputat în colegiul III⁷².

Din prezentarea administrației orașului Botoșani făcută de edilul Alexandru Enacovici, aflăm că George Caruso a îndeplinit și funcția de primar al urbei, contribuind la modernizarea ei⁷³. Pentru a contura imaginea acestui om politic mai puțin cunoscut, redăm în întregime pasajul în care Enacovici face referire la George Caruso:

Oricât era de necesară și urgentă construirea stradelor, strigătul general ca și buna-voință a Suveranului [Carol I – n. n.] și a Consilierilor săi, cari au vizitat orașul și s-au înspăimântat de starea în care zăcea în noroiu și baltaguri de infecțiuni glodoase, toate aceste au fost neputincioase a schimba situațiunea lui din cauza lipsei mijloacelor.

Dacă clamarea publică redeștepta opinia ei și cerințele unui întreg oraș erau pe atât de fundate pe cât de drepte, totuși spre a face un bine mare, a schimba fața celui mai întins și mai avut oraș, nu mulțimea a rezolvat această chestiune ce pentru toți părea insolubilă, dar un singur om a fost de ajuns să se gândească puțin și având și puterea să dezlege una dintre cele mai grele probleme.

Acel om a fost regretatul defunct George Caruso. Ca primare al acestui oraș, în timpul ministerului d-lui L. Catargi, dl. Caruso simțise ca noi toți necesitatea construirii stradelor și încetarea unei stări de barbarie în care ne aflam și de aceea și-a zis ca-n întâiul loc, și cea mai principală ocupațiune să fie aflarea și crearea mijloacelor pecuniare – acest nerv al lumii moderne ce pune în mișcare și întreține întreaga ei viață. De aceea ca primare, fiind și deputat, d. Caruso având și concursul ministerial a insistat, și codurile legiuitoare a votat, cea mai mare parte din taxele ce și astăzi cresc veniturile destinate numai pentru drumuri.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 389-390.

⁷¹ SJAN Iași, Pachet 428, nr. 358, 364, 378, 372.

⁷² *Românulu*, miercuri, 2 noiembrie 1866, p. 789 și duminică, 4 decembrie 1866, p. 890; M. S. Rădulescu, *Elita liberală românească (1866-1900)*, Editura All, București, 1998, p. 165, 170.

⁷³ G.-F. Știrbăț, „*Cel mai talentat membru al grupului Vernescu*”: *Alexandru Enacovici și activitatea sa politică (1888-1891)*, în *AILAX*, LVI, 2019, p. 154.

Odată dar acest nerv dătător de viață descoperit, mijloacele bănești create, și lada comunală posedându-le, executarea lucrărilor era ca o consecință inevitabilă⁷⁴.

Pe monumentul funerar de la Pacea se află o fotografie în care este portretizat George (Iorgu) Caruso, imaginea păstrându-se în condiții foarte bune, în ciuda trecerii timpului. Bărbatul este îmbrăcat într-o redingotă din stofă reiată, dungile în relief putând fi observate cu ușurință. Haina este cea de zi, fiind purtată de obicei în timpul călătoriilor. Cămașa albă se încheie la gât cu un buton, iar deasupra gulerului este petrecută o cravată legată sub formă de papion. Personajul poartă barbișon, după moda epocii introdusă de Napoleon al III-lea, iar conformația ochiului stâng ne sugerează că obișnuia să poarte monoclu (Fig. 2).

Implicat în plan politic a fost și fratele său, Ioan/Iancu Caruzi, care a participat la alegerile din 1868, aflându-se printre deputații aleși la colegiul III⁷⁵.

Această familie și-a lăsat amprenta atât în istoria orașului Botoșani, dar și în cea a județului. Este posibil ca de la acest doctor, ori poate de la omul politic George Caruso să se păstreze și un toponim pe teritoriul comunei Hlipiceni: Pârâul Caruz. Pe cursul văii creată de apa curgătoare există și astăzi un iaz cu nume asemănător⁷⁶. Acest lucru este posibil dacă luăm în considerare că, în primăvara anului 1880, în cadrul comisiei de împrumut a locuitorilor satului Călărași – localitate formată în 1879 și învecinată cu Hlipiceni – făcea parte și inginerul Caruz⁷⁷.

Revenind la doctorul Antonio Caruso, la momentul stabilirii sale în Moldova, el găsește un corpus medicorum compus în marea parte din compatrioți. La Botoșani, el întâlnește un personaj de aceeași factură, și anume spițerul Johann Gorgias, care, încă din 1793 sau 1794, ținea spițerie cu „tot felul de doftorii bune [...] spre mulțămirea orășenilor”⁷⁸.

⁷⁴ *Espunerea situației generale a administrației comunei Botoșani de Alesandru Enacovici primarele ei, anul 1888-1889*, Tipografia „Concurența”, Botoșani, 1889, p. 81-82.

⁷⁵ M. S. Rădulescu, *op. cit.*, p. 179.

⁷⁶ La finele veacului al XIX-lea, iazul era situat pe moșia Todireni, în *Marele Dicționar Geografic al României*, alcătuit și prelucrat după dicționarele parțiale pe județe de G. I. Lahovari, vol. II, București, 1899, p. 219.

⁷⁷ http://primariacalarasibt.ro/index.php?rewriteparam=prezentare_locala (accesat la 31 mai 2020).

⁷⁸ N. I. Angelescu, *Acte și documente din trecutul farmaciei în Țările Românești*, Tipografia „Speranța”, București, 1904, p. 179; S. Grigoruță, *Din viața și activitatea unui „spițer” botoșănean:*

Este posibil ca în momentul stabilirii doctorului la Botoșani, urbea să fi fost lipsită de acel medic pe care orășenii îl solicitau, încă din 1793⁷⁹, după cum aflăm dintr-un document de la domnitorul Mihail Constantin Șuțu: „Să face știre cu acest hrisov al Domniei mele pentru că prin jaloba ce mi-au dat târgoveții din Târgul Botoșani, au arătat că neavând doftor acolo, la mulți viața li se primejduiește, cerșând ca să aibă voea să ție doftor cu a lor plată și pe care ei îl vor găsi și să vor mulțămii cu dânsul, cum și Spițărie a deschide ei ear nu alții”⁸⁰.

Dacă între timp se deschisese spițeria lui Gorgias – farmacist care uneori ținea loc și de doctor –, hrisovul lui Alexandru Callimachi, din 11 ianuarie 1796, ne spune despre nevoia aducerii unei persoane capabile să vindece, să trateze și să prevină bolile umane: „târgoveții din târgul Botoșani au făcut arătare că au Hrisov Gospod de la fratele nostru Constandin Șuțu V. Vod, cuprinzătoriu care să aibă voe să fie doftor cu a lor plată, pe care ei îl vor găsi, cum și Spițerie având ei, ear nu alții, așide să aibă Doftorul opt liude scutelnici, rugându-se ca să se întărească și de către Domnia mea”⁸¹.

În peisajul medical românesc vedem că, la începutul secolului al XIX-lea, numărul medicilor este în creștere. Istoricul Nicolae Iorga îi menționează pe aceștia și arată că, la București, era „un doctor Atanase Ioanide (1804), un doctor Atanase Xenocrat, un doctor Mihail Hristari, medicul lui Alexandru Vodă Șuțu... Alături de dânsii se întâlnește doctorul Eustratie Rola; în Moldova, ca chirurg, un Fotino Kapu, supus englez, ceea ce înseamnă că venea din Insulele Ioniene, și un doctor Sakellario. Vom avea și pe un doctor Arsachi, care în epoca Regulamentului Organic, a fost și una din personalitățile politice ale țării”⁸².

Serviciile aduse statului i-au conferit lui Antonio greutate în societate, obținând un rang de merit, dar cu toate acestea, pentru slujbele vechi arătate, doctorul nu a fost împământenit. Pentru a beneficia de serviciile țării gazdă, conform Regulamentului Organic, trebuia să renunțe la statutul de sudit, fapt ce nu s-a întâmplat. Totuși, el s-a bucurat de posibilitatea achiziționării unor proprietăți imobiliare.

Johann Gorgias (1768-1841), în *AȘUI*, LX, 2014, p. 351-367.

⁷⁹ A. Gorovei, *op. cit.*, 1926, p. 288: „Se pare însă, că mulți ani de la data acestui hrisov, nu a fost medic în Botoșani, unde farmacistul Gorgias îndeplinea și această sarcină. La 1813 era un doctor Iani”.

⁸⁰ N. I. Angelescu, *op. cit.*, p. 173.

⁸¹ *Ibidem*, p. 175.

⁸² N. Iorga, *Medici și medicină în trecutul românesc. Conferință ținută la Societatea Studenților în Medicină*, ediție îngrijită, adnotată și indice general de I. Croitoru, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2013, p. 55-56.

La puțin timp după stabilirea în oraș, doctorul își cumpără o casă, nu oriunde, ci în mahalaua Vrăbienilor, acolo unde deja se afla o comunitate grecească. Acest aspect poate fi surprins în actul de cumpărare a proprietății, unde cei șapte martori semnează în grecește.

În respectiva mahala, pe la 1820, se vor stabili și alți sudiiți, cum au fost grecul Constantin Ion Caraeni sau Enacachi Stamatopulo, italian născut la Triest. Este de remarcat că pe strada doctorului, numită „a grecilor”, vedem stabilite, puțin mai târziu, către a doua jumătate a aceluiași veac, persoane din aceeași branșă, cum au fost doctorul Goilav și farmacistul Vasiliu. Casele lor erau construite înainte de 1872, întrucât apar consemnate în planul realizat în anul respectiv de inginerul Ștefan Emilian⁸³.

După o scurtă trecere a timpului, atât doctorul cât și soția sa, Smaranda, se implică în achiziționarea unor moșii, astfel că toate proprietățile au fost dobândite prin cumpărare. În Botoșani, un timp el este înregistrat în documente ca sudit rus, pentru ca apoi să devină supus britanic, calitate pe care o va deține până la moarte. Așadar, statutul de sudit nu l-a împiedicat pe Antonio să obțină și bunuri rurale. După 1832 el nu se împământenește, după cum înclina să creadă fiul său, Gheorghe Caruso. Astfel, la moartea doctorului, Consutul britanic l-a reclamat ca supus al lui, erijându-se în singura autoritate competentă să administreze averea defunctului⁸⁴.

Unele terenuri deținute de familie le vedem cultivate cu viță de vie, semn că medicul păstra habitudinile alimentare de sorginte mediteraneană, de unde nu putea să lipsească vinul. Astfel, în afară de „Via lui Caruz” de pe moșia de la Strahotin (Fig. 16), exista și o vie la Cotnari. Despre ultima avem cunoștința dintr-o reclamă a comerciantului Blumenberg, din 1893, care deținea „Cel mai mare Deposit de Vinuri din Cotnari”, în care se găseau sortimente de vin „din cele mai renumite viei pronumite: a Rosnovanului, Caruso, Docan, Ghyka, Deleni...”⁸⁵.

La trecerea doctorului în eternitate, cel mai probabil este ales ca loc de veci un cimitir de parohie, pe care deocamdată nu îl cunoaștem. Ulterioe, osemintele i-au fost transferate la Pacea. Această necropolă publică ne apare ca fiind multietnică, întrucât, la acea dată, cimitirul nu mai era unul confesional. Monumentul funerar, reprezentat de obeliscul realizat din prețiosul granit negru, este specific unei elite a cărei credință s-a bazat mai mult pe raționament. Crucea,

⁸³ E. Greceanu, *op. cit.*, p. 108.

⁸⁴ S. Mărieș, *op. cit.*, p. 1682-1683.

⁸⁵ *Lupta*, anul X, nr. 1914, sâmbătă, 23 ianuarie 1893.

„simbol al jertfei și mântuirii” și „singurul însemn al mormintelor modeste”, „se refugiază discret”⁸⁶ – după cum observa istoricul de artă Gheorghe Macarie și la alte monumente din epocă – la partea superioară a obeliscului.

Din această mare familie, Caruso, se remarcă o serie de personalități ale culturii europene din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea și prima jumătate a celui următor. Un Giovan Battista Caruso, abate sicilian, este autorul primei mari colecții de documente privind Sicilia, intitulată *Bibliotheca Historica Regni Siciliae*⁸⁷. Un Eustathios (Eustachie) Caruso din Cephalaria, este cunoscut ca un pictor activ la Veneția, în 1780. De la el s-au păstrat patruzeci de icoane la catedrala Sf. Petru și Pavel din Napoli, realizate între 1766 și 1791. În 1767, Eustathios a realizat câteva icoane și pentru biserica ortodoxă din Villa Badessa, un sat în regiunea Abruzzo, care a fost fondat de o populație originară din Albania și Corfu⁸⁸. Acesta a fost, totodată, cărturar și poet, compunând sonete și lăsând posterității o lucrare intitulată *Sentimenti di un concittadino delle Isole Ionie ai suoi concittadini* (1802)⁸⁹. Un conte Caruso devine regent de Cephalaria, la 1851⁹⁰. Acest „anglophile Count Dimitrios Karousos”⁹¹, ajunge senator în timpul protectoratului englez asupra Insulelor Ioniene.

Așadar, studiul de față și-a propus aducerea în prim-plan a figurii unui medic activ în spațiul moldovenesc în prima jumătate a veacului al XIX-lea, al cărui nume, Antonio Caruso, cu o rezonanță aparte ne trimite cu gândul, involuntar, către celebrul tenor napolitan, Enrico Caruso. Numele doctorului apare prezent pe un monument funerar ce ni s-a păstrat până astăzi, lucru mai rar întâlnit, ori răsflat prin diverse acte arhivistice, studii sau volume de documente.

⁸⁶ Gh. Macarie, *Arta monumentelor funerare*, în L. Vasiliu, I. Holban (coord.), *Cimitirul Eternitatea Iași*, Iași, 1995, p. 31.

⁸⁷ Fr. P. Tocco, *Dalla Sicilia delle identità all'identità della Sicilia: divagazioni sul processo storiografico di costruzione dell'identità siciliana*, în M. Pacifico, M. A. Russo, D. Santoro, P. Sardina (a cura di), *Memoria, storia e identità. Scritti per Laura Sciascia*, vol. 2, Quaderni-Mediterranea. Ricerche storiche 17, Palermo, 2011, p. 855.

⁸⁸ M. Voulgaropoulou, *Cross-Cultural Encounters in the Twilight of the Republic of Venice: The Church of the Dormition of the Virgin in Višnjeva, Montenegro*, în *Journal of Modern Greek Studies*, 36, 2018, 1, p. 46.

⁸⁹ E. Drakopoulou, „Pittura romeica” in Italy: artistic transfers across the Adriatic Sea (18th-19th Centuries), în *The Historical Review/La Revue Historique*, 13, 2016, p. 15-16.

⁹⁰ W. Miller, *The Ottoman Empire and its Successors, 1801-1922*, Cambridge University Press, 1923, p. 189-190; Th. Gallant, *Peasant Ideology and Excommunication for Crime in a Colonial Context: The Ionian Islands (Greece), 1817-1864*, în *Journal of Social History*, 23, 1990, 3, p. 500.

⁹¹ Th. Gallant, *op. cit.*, nota 42.

În urma cercetărilor, putem admite că Antonio Caruso a fost primul medic al Botoșanilor, care a profesat pe baza unor studii superioare de specialitate.

Dacă primul impuls ar fi acela că articolul de față s-ar încadra în ceea ce se numește „a fi la modă în ziua de astăzi”, totuși el vine să ne arate – în clipe când se iau decizii înțelepte sau greșite în politicile de sănătate –, comportamentul unor profesioniști ai medicinei de altădată. Desigur că gesturile lor nu pot fi separate de cele ale societății pe care au deservit-o, atunci când s-au confruntat fie cu bolile curențe ori cu marile dezaastre, umane și materiale, cauzate de epidemiile devastatoare. În momentele prilejuite de apariția unor noi provocări medicale la care suntem martori, numele unor asemenea oameni trebuie pomenite și așezate în rândurile celor care și-au respectat legămintele sub care stă și astăzi întregul corp medical: Jurământul lui Hippocrate și Rugăciunea lui Maimonides.

Mulțumiri: Mulțumim, și pe această cale, domnului dr. Sorin Iftimi pentru oferirea unor informații privitoare la activitatea doctorului Antonio Caruso. De asemenea, mulțumirile noastre se îndreaptă și către dr. Mihai Mîrza și dr. Cătălin Botoșineanu, care ne-au sprijinit în documentarea noastră arhivistică.

*A REPRESENTATIVE OF THE HIPPOCRATIC MEDICINE FROM THE 19TH
CENTURY BOTOȘANI: DOCTOR ANTONIO CARUSO*

(Abstract)

Born on the island of Corfu, in 1788, from parents with a noble background, Antonio Caruso studies medicine in Padova. He is contemporary with great personalities of the European diplomacy, such as Ioannis Kapodistrias, with whom he might have been colleague when the two of them worked as doctors at the military hospital in Corfu. Up to the moment he settles down in Botoșani (1810), his itinerary was rather an adventurous one, due to the international context of that period. His involvement in the treatment of soldiers during the occupation of the Ionian Islands by the Bonapartist armies is not excluded. Starting with 1807, Antonio becomes a surgeon in the Russian army. He takes part to the campaigns of the Tsarist troops in the Russian-Turkish war (1806-1812), activating in the military hospitals of Focșani, Hârșova and Botoșani. Without sparing his own life, Antonio provides treatment with responsibility, sometimes using his own medicine and without waiting for timely payment for his medical services, both the superior military personnel and the ordinary soldiers, a fact proven by the certificates issued by the Russian commanders. The physical efforts will cost him his health, on which occasion he decides to settle down in Botoșani, a city with a favourable climate, well-stocked with drugs through Johann Gorgias' apothecary. In this city which lacked someone capable to cure, to treat and to prevent the human diseases, he also found many countrymen which were probably in need of a competent doctor who could also speak their language. During the plague epidemic (1829), which hit Moldavia, he is appointed to manage the hospitals of Botoșani and Hârlău. From this doctor we have one of the first forensic documents issued in Botoșani, that he signs as follows: "doctor è operator, Antonius Caruso". We can say that Antonio was the first doctor of the city of Botoșani, which professed based on higher specialized studies. He definitely nursed, cured or protected poor people, a fact proven by the 24 tax-payer whose taxes he used to pay, as well as by the obituary of 1840 in which "the poor people which were helped bless his memory".

LIST OF ILLUSTRATIONS:

- Fig. 1. The funerary monument of Caruso family at Pacea Cemetery, Botoșani (the author's photos).
- Fig. 2. The portrait of George (Iorgu) Caruso found on the monument at Pacea Cemetery, Botoșani (the author's photos).
- Fig. 3. Università di Padova, Palazzo del Bo (*apud* R. Van Hee, *op. cit.*, fig. 2).
- Fig. 4. Ioannis Kapodistrias (1776-1831), fresco in Palazzo del Bo (*apud* <https://www.ottocentenariouniversitadipadova.it/storia/giovanni-antonio-capodistria/>, accessed on October 16, 2020).
- Fig. 5. Lazaretto of Corfu (*apud* J. Bonsatra Tolós, *op. cit.*, fig. I.115).
- Fig. 6. The foundation act of the Medical College of Corfu (http://kapodistrias.digitalarchive.gr/kerkyraios_en.php, accessed on October 1st, 2020).
- Fig. 7. The coat of arms of Caruso family (*apud* E. Rizo Rangabè, *op. cit.*, 1926, p. 81).
- Fig. 8. Portraits from the 18th century belonging to members of Caruso family, kept at Korgialenio Historical and Folklore Museum, Argostoli (Cephalonia) (*apud* <https://www.romeartlover.it/Cefalonia.html>, accessed on June 1st, 2020).
- Fig. 9. Certification granted to surgeon Antonio Caruso, in 1808 (SJAN Iași, Pachet 428, nr. 102).
- Fig. 10. Passport issued to doctor Antonio Caruso (SJAN Iași, Pachet 428, nr. 103).
- Fig. 11. Certificate granted to doctor Antonio Caruso, in 1810 (SJAN Iași, Pachet 428, nr. 105).
- Fig. 12. The document which illustrates the resignation of doctor Caruso from the Russian army (SJAN Iași, Pachet 428, nr. 104).
- Fig. 13. The address of the British consul Blutte to general Mircovici (SJAN Iași, Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar nr. 82, fila 37).
- Fig. 14. A copy of the diploma awarded by the University of Padova (SJAN Iași, Secretariatul de Stat al Moldovei, Dosar nr. 82, f. 38).
- Fig. 15. The signature of doctor Antonio Caruso (*apud* V. Gomoiu, *op. cit.*, fig. 2).
- Fig. 16. Village of Strahotin in the county of Botoșani, with the toponym "The grapevine of Caruz" (1894).

Fig. 1. Monumentul funerar al familiei Caruso din Cimitirul Pacea, Botoșani (foto autor)

Fig. 2. Porterul lui George (Iorgu) Caruso aflat pe monumentul de la Cimitirul Pacea, Botoșani (foto autor)

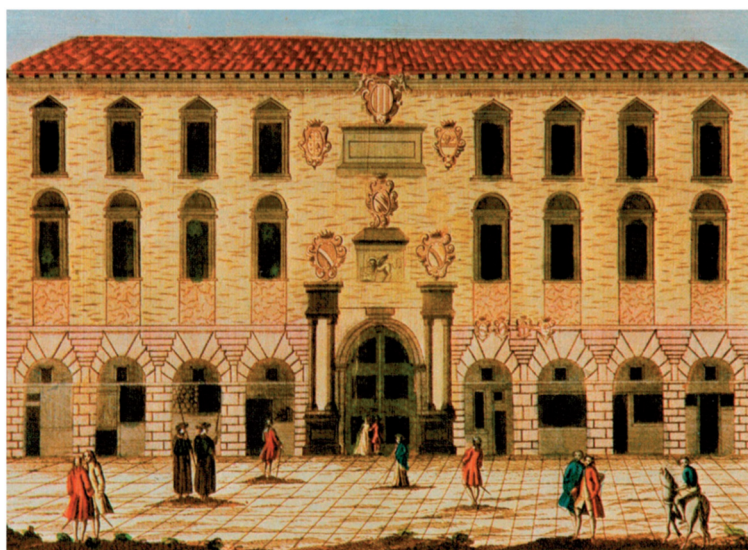

Fig. 3. Palazzo del Bo, Università di Padova (*apud* R. Van Hee, *op. cit.*, fig. 2)

Fig. 4. Ioannis Kapodistrias (1776-1831), frescă din Palazzo del Bo (*apud* <https://www.ottocentenariouniversitadipadova.it/storia/giovanni-antonio-capodistria/>, accesat la 16 octombrie 2020)

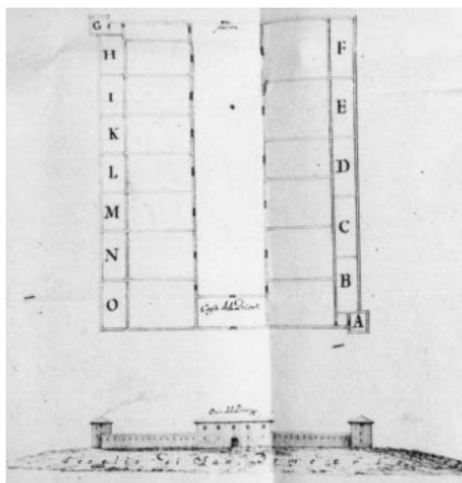

Fig. 5. Lazaretul din Corfu (*apud* J. Bonsatra Tolós, *op. cit.*, fig. I.115)

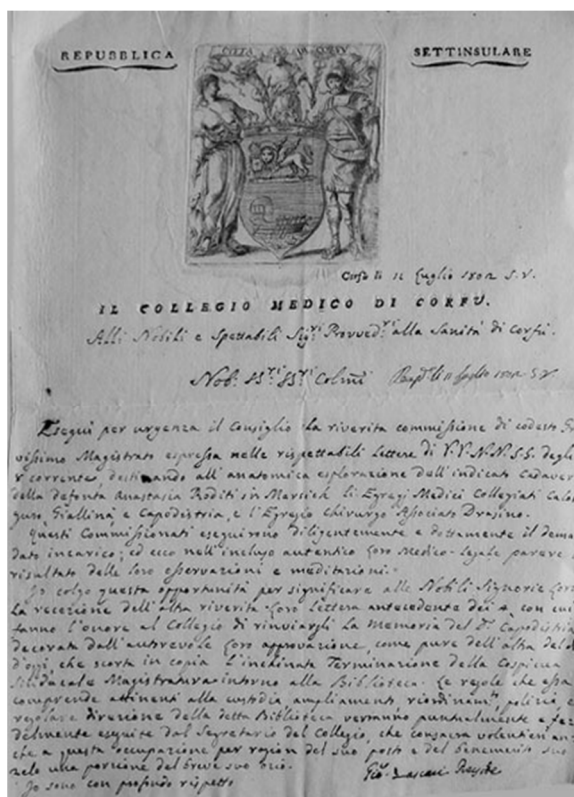

Fig. 6. Actul de fondare a Colegiului Medical din Corfu
(http://kapodistriias.digitalarchive.gr/kerkyraios_en.php, accesat la 01 octombrie 2020)

Fig. 7. Blazonul familiei Caruso (*apud* E. Rizo Rangabè, *op. cit.*, 1926, p. 81)

Fig. 8. Portrete din secolul al XVIII-lea aparținând unor membri ai familiei Caruso, păstrate la Korgialenio Historical and Folklore Museum, Argostoli (Cefalonia) (*apud* <https://www.romeartlover.it/Cefalonia.html>, accesat la 01 iunie 2020)

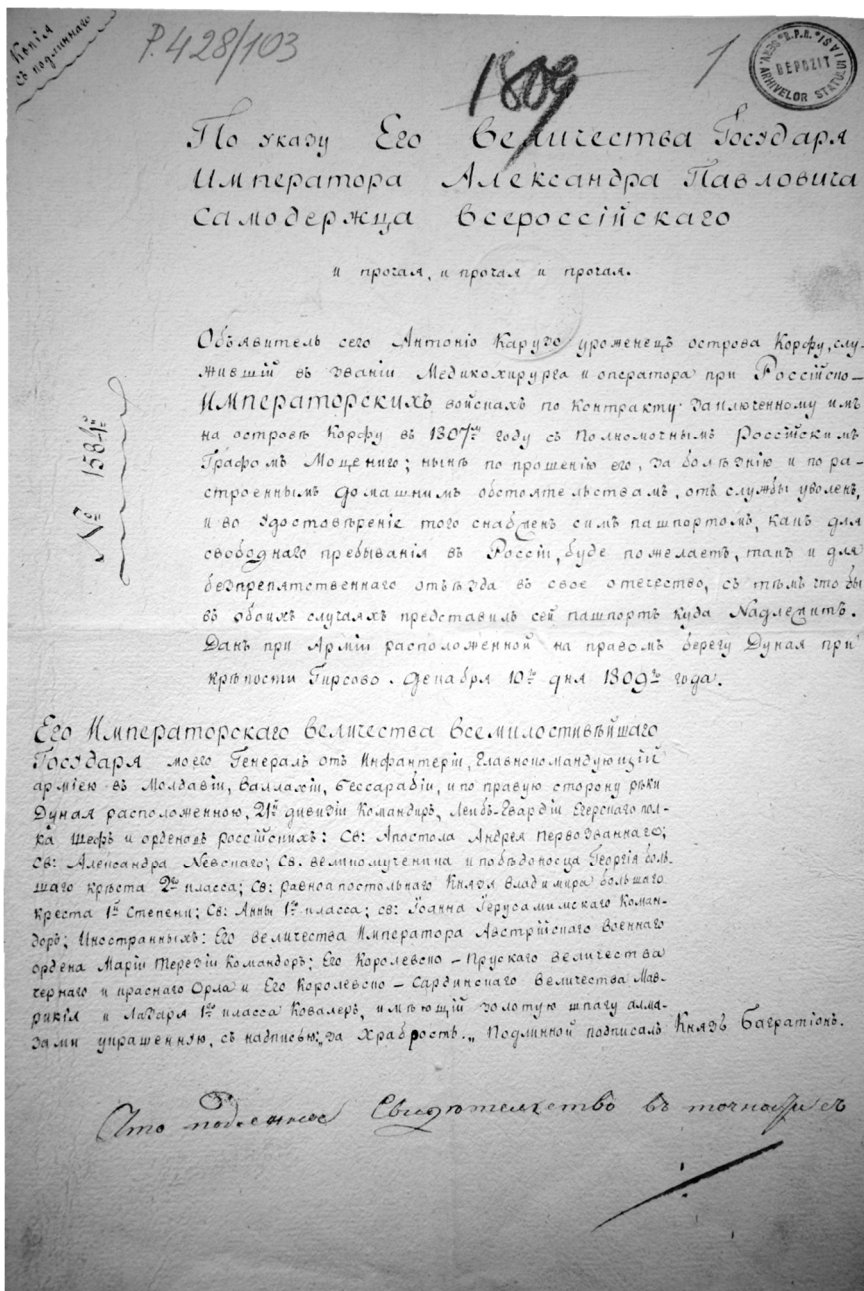

Fig. 10. Pașaportul eliberat doctorului Antonio Caruso (SĀAN Iași, Pachet 428, nr. 103)

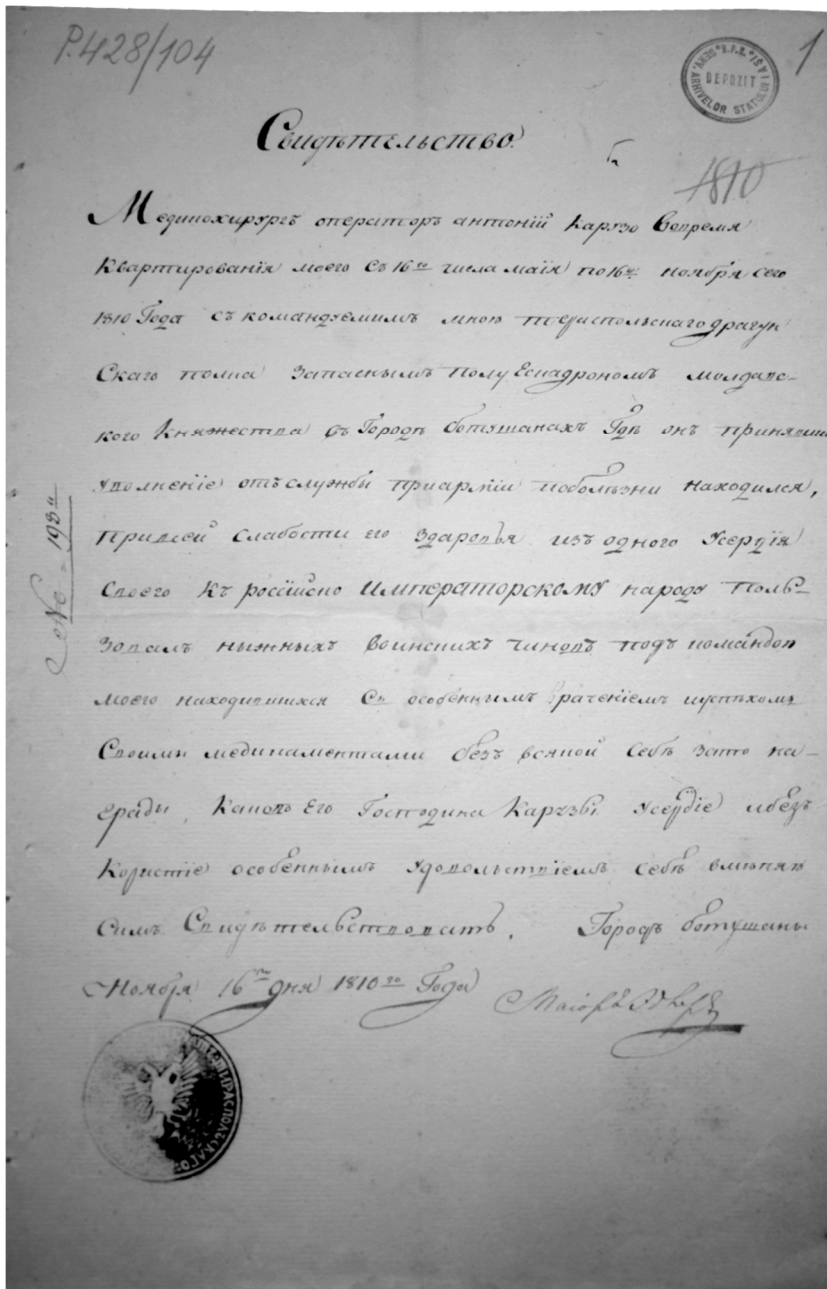

Fig. 12. Documentul care arată demisia doctorului Caruso din armata rusă
 (SĬAN Iași, Pachet 428, nr. 104)

105955 No 72 9. 1896 (437)

Le Soussigné Agent de Sa Majesté Britan^{ne} dans les Principautés de Valachie & Moldavie a l'honneur de mettre sous les yeux de Son Excellence Monsieur Le Général Mircovitz Vice-Président des Divans de Moldavie, la supplique ci-incluse du protégé Britannique Antoine Caruso, se plaignant que la Commission Sanitaire ait pris sur elle de lui interdire l'exercice de sa profession comme médecin en l'obligeant de s'en tenir uniquement à celle de Chirurgien, malgré la teneur de son diplôme ci annexé en copie dans le quel il est régulièrement qualifié de docteur en médecine.

Le Soussigné se flattant que Son Excellence voudra bien donner ses ordres à No 1282 la Commission Sanitaire, de ne plus s'opposer à la juste demande du requérant,

A Son Excellence
Monsieur Le Général de Mircovitz

Fig. 13. Adresa consulului britanic Blutte către generalul Mircovici (SJAN Iași, Secretariatul de Stat al Moldovei, dosar nr. 82, fila 37)

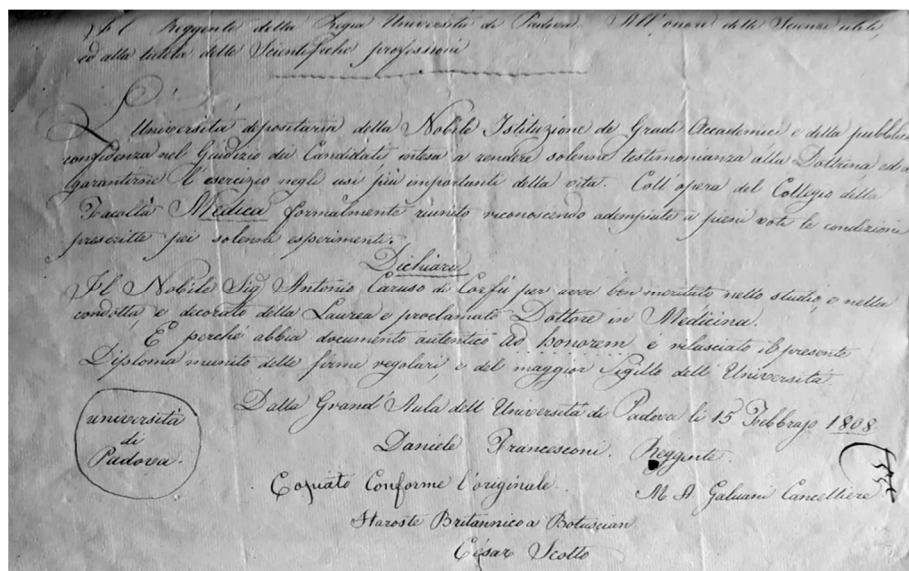

Fig. 14. Diploma în copie eliberată de Universitatea din Padova
(SĀN Iași, Secretariatul de Stat al Moldovei, Dosar nr. 82, f. 38)

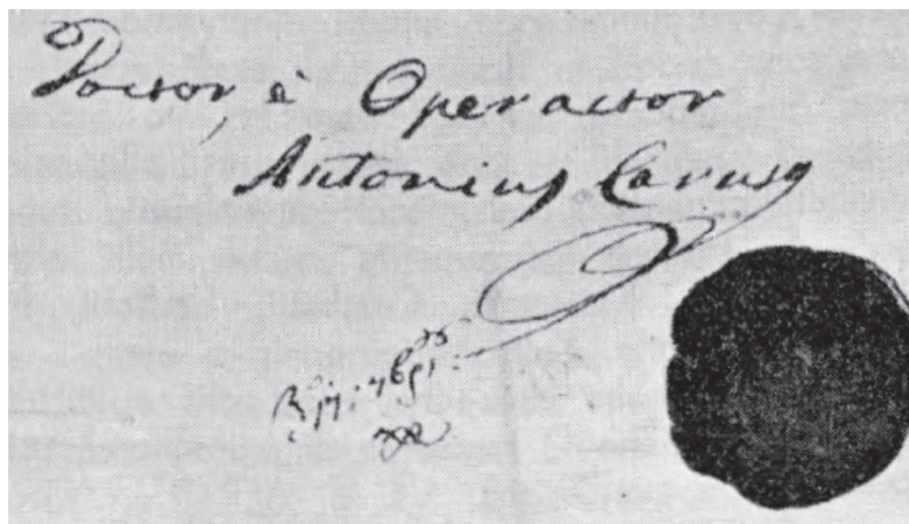

Fig. 15. Sigiliul și semnătura doctorului Antonio Caruso
(apud V. Gomoiu, op. cit., fig. 2)

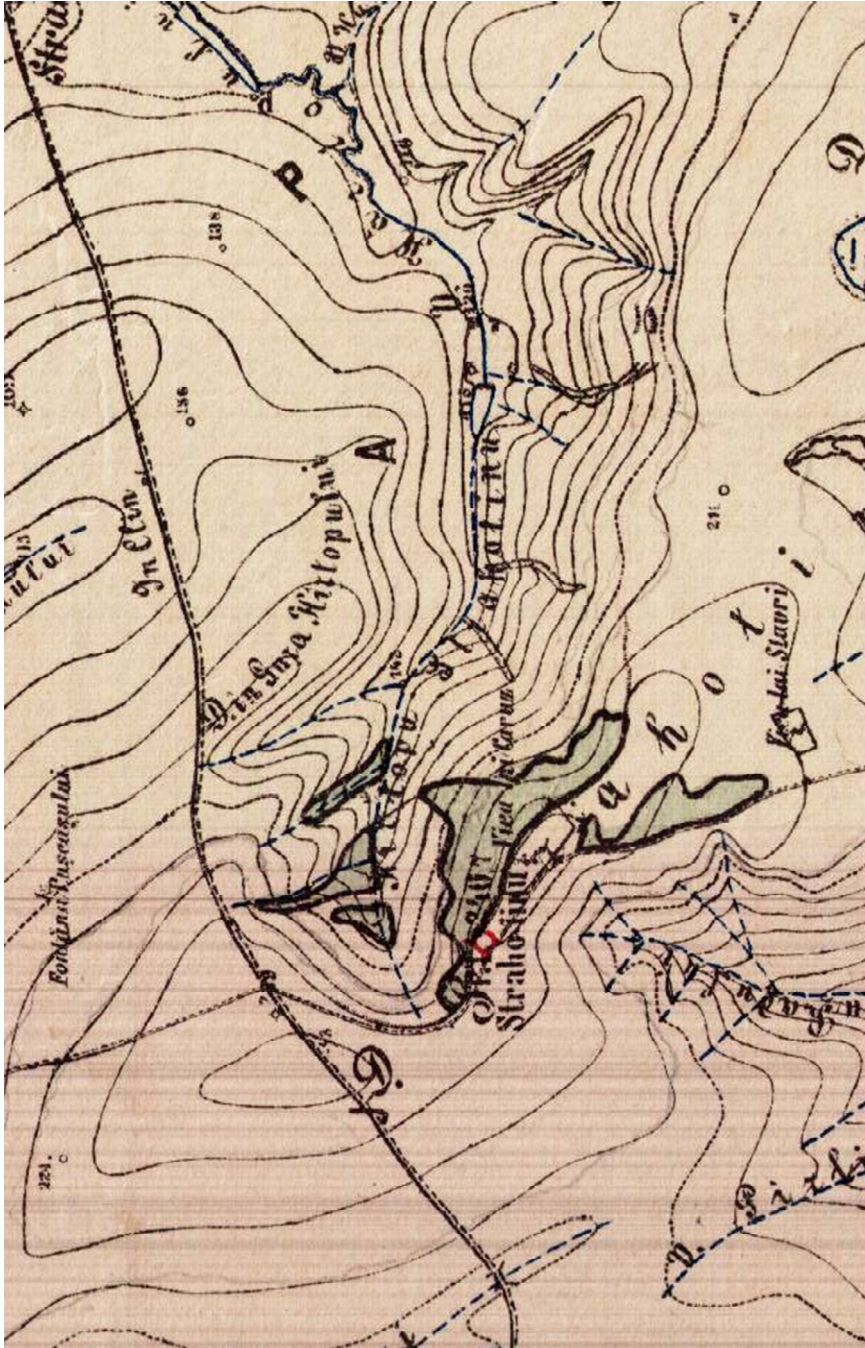

Fig. 16. Satul Strahotim din județul Boroșani, cu toponimul „Via lui Caruș” (1894)